

6. Основні показники економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Stat/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>
7. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 219. – С. 213–218.
8. Міщенко С. Г. Стимулювання економічного розвитку: аспекти оподаткування : монографія / С. Г. Міщенко. – Донецьк : Юго-Восток, 2006. – 224 с.
9. Поліщук В. Г. Роль податкової політики у стимулюванні сталого розвитку регіонів / В. Г. Поліщук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2009. – Вип. 6(24). – Ч. 2. – С. 13–21.
10. Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови і можли-

- вості поєднання. – Тернопіль : Вид. Карпюка, 2000. – 314 с.
11. Показники виконання державного бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593;jsessionid=b5b1048bf511eb6fd9565d7441f36e1b
12. Маршалок Т. Регіональні особливості податкового навантаження в Україні / Т. Маршалок // Світ фінансів. – 2007. – № 2 (19). – С. 135–142.
13. Собуцький С. Місце під «тінню» / С. Собуцький // Вісник податкової служби України. – 2008. – № 37. – С. 20–23.
14. Податки: бідні платять за багатих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://taxportal.org.ua/node/65>

Стаття надійшла до редакції 21 вересня 2011 року

УДК 330.34 (477): 37.0

В. В. Єфремов,
кандидат економічних наук,
доцент Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано причини повільного реформування господарської системи України; обґрунтовано необхідність формування нового економічного мислення, завдяки чому влада при проведенні економічних реформ дістане підтримку населення; запропоновано конкретні кроки для підвищення ролі економічних знань.

Ключові слова: економічні реформи, економічне мислення, економічні знання, псевдодемократія, інноваційна модель розвитку.

В. В. Єфремов

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК
НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ДЛЯ ВНЕДРЕНИЯ В
УКРАИНЕ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ**

В статье проанализированы причины медленного реформирования хозяйственной системы Украины; обоснована необходимость формирования нового экономического мышления, благодаря чему власть при проведении экономических реформ получит поддержку населения; предложены конкретные шаги по повышению роли экономических знаний.

Ключевые слова: экономические реформы, экономическое мышление, экономические знания, псевдодемократия, инновационная модель развития.

V. V. Yefremov

**ECONOMIC EDUCATION AS THE NECESSARY
CONDITION FOR INTRODUCING THE INNOVATIVE
MODEL OF DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The author analyses the reasons of slow reforming the Ukrainian economic system. He substantiates the necessity of new economic thinking owing to which the authority will get the population's support carrying out the economic reforms. The author proposes some concrete steps for increasing the role of economic knowledge.

Key words: economic reforms, economic thinking, economic knowledge, pseudo democracy, model of innovative development.

Постановка проблеми. Найактуальнішою проблемою України на сучасному етапі реформування її господарської системи є оволодіння населенням економічними знаннями з ринкової економіки, що дасть йому можливість дотримуватися раціональної економічної поведінки, свідомо здійснювати вибір при задоволенні власних потреб, користуватись у повному обсязі кредитно-грошовими інституціями. Це активізує суб'єктивний фактор, без якого неможливо будувати принципово нові економічні відносини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років науковий інтерес до дослідження ролі економічних знань в умовах трансформації господарської системи України значно підвищився. Причому економічні знання розглядаються як фактор зміни економічного мислення, певне середовище, стратегічний ресурс сталого розвитку, необхідна умова побудови громадянського суспільства, чинник адаптації до глобалізованого світу. Це

засвідчує, що економічні знання у житті суспільства виконують різні функції і є об'єктом дослідження різних наук [1].

Мета статті – проаналізувати негативні тенденції, пов'язані із зниженням ролі економічних знань у житті українського суспільства, що робить населення вразливим відносно різноманітних ошукувань та зловживань.

Основні результати дослідження. Приступивши до реформування господарської системи відразу після проголошення незалежності, Україна зробила, безумовно, правильний вибір на користь природного розвитку суспільства, який забезпечували ринкові механізми. Реформування господарської системи повинно було корінним чином змінити значення економічних знань у суспільному житті України, бо ринкові відносини вимагають від суб'єктів господарювання осмислення та усвідомлення економічних процесів, відповідальності за результати

власної трудової діяльності. Як засвідчує світовий досвід, при становленні ринкових відносин визначальну роль відіграють ринкові інституції, які задіяні в економічному просторі країни і кількість яких має тенденцію до зростання. Завдяки ринковим інституціям формується ринкове середовище, у межах якого продавець та покупець діють за законами ринку. Якщо Україна прагне побудувати цивілізований ринок, то і перші і другі повинні мати однакові економічні знання, що дає змогу вести взаємовигідний діалог. Незважаючи на актуальність формування ринкових інститутів, ще більш важливою проблемою для українського суспільства залишається зміна світогляду громадян.

Економічна наука у країнах із ринковою економікою виконує роль дороговказу, на основі якого розробляється економічна політика, спрямована на розвиток національної економіки і формування принципово нового економічного мислення, без якого неможлива нова економічна психологія, нова економічна культура та нова економічна поведінка. Причому відповідна господарська поведінка стає обов'язковою для всіх членів суспільства. У свій час М. Вебер наголошував: «Індивід, оскільки він потрапив у плетиво ринкових стосунків, мусить дотримуватися відповідної господарської поведінки» [2].

У проведенні економічних реформ в Україні повинні бути зацікавлені як влада, так і населення. Якщо останнє не розуміє суті та мети реформи, то не підтримуватиме її, а відтак ці перетворення можуть або взагалі не розпочатися, або залишитися незавершеними, або їх упродовження зазнає невдач. Щоб змінити світогляд людей у нових історичних умовах, потрібно підняти значення економічних знань у духовному житті українського суспільства. Незважаючи на ротацію влади цього зроблено не було. Не маючи узгодженого, послідовного та чіткого плану дій, влада в Україні замість реалізації стратегічних цілей зосередила увагу на розв'язанні поточних проблем. Це так звана економіка «малих справ» [3]. Наслідком таких непослідовних, несистемних та необдуманих дій влади стала повільна перебудова системи господарювання за відсутності кардинальних змін у покращенні добробуту пересічних громадян. Не відчувачи помітних зрушень в умовах життя, активність населення починає спадати, посилюються споживачькі й песимістичні настрої.

Низький рівень життя населення та економічне відставання України від країн, які одночасно з нею розпочали реформування господарських систем, спричинені тим, що ми не змогли наповнити новим змістом нові господарські форми. Формалізм господарського життя, коли перевага надається формі, а не змісту, не дозволяє використати повною мірою потенціал ринкового механізму. Як засвідчує практика, в Україні не вдалося сформувати ринкову психологію, ринкове мислення та ринкову систему цінностей, без чого неможливо наповнити ринкові форми реальним змістом. Незріла ринкова система не спроможна забезпечити економічну стабільність, що обумовлює недовіру до української влади, яка втрачає реальний зв'язок із населенням, живучи ілюзіями перетворень. Падіння довіри до владних інститутів виникає також через непрофесіоналізм чиновників, які публічно демонструють свою економічну некомпетентність та економічну безграмотність.

Замість піднесення значення економічної науки і поширення економічних знань на всі верстви населення, чого вимагає нова філософія суспільного життя, в Україні все робиться навпаки. Складається враження, що певні кола у країні зацікавлені в тому, щоб процвітало невігластво, щоб нація продовжувала залишатись економічно безграмотною, щоб у ній і надалі діяли різноманітні «піраміди», які б успішно ошукували та грабували український народ у період первісного накопичення капіталу. Протистояти різного роду авантюристам, шахраям і махінаторам як вітчизняним, так і іноземним, держава повинна не тільки шляхом зміцнення правової системи та правових знань, а й підносячи на належний рівень економічну культуру населення.

В умовах системної кризи, яка охопила всі сфери суспільного життя і є наслідком насамперед внутрішніх, а також зовнішніх чинників, дивують новачці Міністерства освіти і науки України. Воно фактично сприяє подальшому зниженню ролі економічних знань у житті українського суспільства. Не відкидаючи того факту, що теперішні постанови Міністерства є результатом діяльності попередньої політичної сили, яка була при владі, ми змушені констатувати, що вперше в новітній історії України у 2009–2010 навчальному році економічна теорія поряд з іншими навчальними курсами не є обов'язковою для викладання у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, а попадає в перелік навчальних дисциплін, які читаються за вибором студентів. Зрозуміло, що студенти, які не обізнані із зазначеними навчальними дисциплінами, не спроможні здійснити раціональний прагматичний вибір. Складається парадоксальна ситуація, коли випускники вищих навчальних закладів, яким доведеться продовжувати реформи в Україні, до цього не готові.

Копіювання принципів побудови вищої освіти при впровадженні Болонської системи не дозволяє врахувати об'єктивні реалії життя в Україні. Потрібно бачити відмінність між країнами з розвинутими суспільними інститутами, розвинутою ринковою економікою, розвинутою демократією, розвинутою політичною системою і країнами, де практично відсутні ці інститути. Рівень розвитку демократії залежить від зрілості суспільних відносин і, не останньою чергою, від свідомості громадян. Насадження демократії в освіті, як і в інших сферах суспільного життя, є передчасним, бо українське суспільство до цього не готове. Демократія як одна із форм суспільного життя, якщо вона не усвідомлена народом, перетворюється на псевдодемократію, що стає підставою для дискредитації демократичних цінностей, а в подальшому – для обмеження громадянських свобод.

На наше глибоке переконання, віднесення економічної теорії до необов'язкових навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах України III–IV рівнів акредитації є поспішним і необдуманим кроком. Безумовно, вища освіта в нашій країні повинна наближатися до єдиних стандартів, які діють у Європі. Але цей рух має відбуватися поступово, послідовно та поетапно з урахуванням української дійсності. Поки в Україні не завершився перехідний період, пов'язаний із створенням ринкових інститутів у фінансовій сфері, яка є визначальною в сучасній ринковій економіці (йдеться про дієздатну банківську систему, фондовий ринок, страхування та пенсійні фонди), економічна теорія повинна залишатись обов'язковою навчальною дисципліною у вищих навчальних закладах.

Спостерігаючи за діями Міністерства освіти і науки України, можна дійти висновку, що втілюється у життя сценарій на підриєв статусу економічної теорії як навчальної дисципліни при отриманні спеціальностей, які не є економічними. Спочатку, у 2007–2008 навчальному році відбулося значне скорочення годин (від 40 до 16), відведених на семінарські заняття з економічної теорії. У наступному, 2008–2009 навчальному році були внесені зміни у форму підсумкового контролю знань з економічної теорії (екзамен замінювався на залік). У 2009–2010 навчальному році економічну теорію припинили викладати на I–II курсах у вищих навчальних закладах. У 2010–2011 навчальному році відбулося скорочення годин на вивчення економічних дисциплін там, де економічна теорія є спеціалізацією (йде про курси «Історія економічних вчень», «Міжнародні економічні відносини» тощо). У навчальних планах на 2011–2012 навчальний рік передбачається перенести викладання економічної теорії з третього на четвертий курс. Це приведе до того, що протягом навчального року економічна теорія опиниться взагалі поза навчальним процесом. Що буде з викладачами економічної теорії, про це ніхто не думає, а головне, що фахівці, які прийдуть працювати в суспільне виробництво, будуть не обізнані з тим, як воно функціонує.

У сучасному світі досягнення економічної науки, поряд із філософією, розглядається як невід'ємний компонент світової культури. Свідоме створення обмежень на оволодіння світовою духовною скарбницею, в тому числі й економічними знаннями, засвідчує про консерватизм та примітивізм мислення, коли замість загальнолюдських цінностей возвеличуються власні національні досягнення.

Україні на етапі трансформування власної господарської системи конче потрібен культ економічних знань, ідеологія нових моральних цінностей, новий алгоритм навчального процесу. Досягнення світової економічної думки в різних обсягах повинні стати надбанням усіх верств населення. Тільки таким чином можна позбавитися догм і стереотипів минулого. Сучасне економічне мислення дасть перевагу нашій країні в опануванні нових методів господарювання, нових методів управління та нових методів контролю. Це стане підставою для впровадження в Україні інноваційної моделі розвитку, без якої неможливо набутти необхідного прискорення, щоб перетворитися на регіонального лідера Східної Європи. Базові економічні знання українські громадяни повинні отримувати вже у середній школі. Для цього слід збільшити кількість годин на їх засвоєння.

У коледжах та інших спеціалізованих навчальних закладах обсяг викладання економічної теорії має зрости. У вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації кількість годин, виділених на економічну теорію, мусить збільшуватися, а у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації – досягти свого максимуму. Економічна теорія, поряд із такими навчальними дисциплінами гуманітарного профілю, як право, світова культура, філософія, повинна стати невід'ємним компонентом навчального процесу.

У світі існує багато моделей економічного розвитку, застосування яких дозволяє країні отримати перевагу на певному історичному етапі. Але жодна модель економічного розвитку не є універсальною. Вона враховує багато чинників, серед яких: політичний устрій, рівень розвитку економіки, географічне розташування, ставлення до права, соціальна структура та соціальна захищеність населення, його ментальність, культура і психологія. Розробка будь-якої власної економічної моделі та впровадження її у життя передбачає значні витрати. Причому не завжди можна отримати результат, на який розраховує суспільство.

Україна не має права продовжувати марнувати час. Із багатьох світових економічних моделей, впроваджених у життя в різних країнах, потрібно створити таку інтегровану конструкцію, яка була б інноваційною і одночасно відповідала природі української нації. Причому кожен громадянин України повинен узяти участь у формуванні такої моделі. Використання творчої енергії народу, якщо на те буде воля влади, дасть нам змогу за короткий проміжок часу наблизитися до провідних європейських країн без надмірних і невиправданих витрат.

Орієнтуючись на провідні країни світу, які розвиваються на основі ринкових принципів, Україні потрібно розширювати та поглиблювати ринкові відносини. Особливу увагу при їх становленні слід приділити ринковим інституціям, пов'язаним із функціонуванням кредитно-грошової системи. Не маючи ґрунтовних економічних знань, громадяни України будуть не здатні користуватись цими інститутами. Це означає, що кредитно-грошова сфера економіки, як одна із визначальних ланок ринкової господарської системи, залишатиметься і в подальшому нерозвинутою, що обмежує внутрішнє джерело розвитку економіки країни. За таких обставин економічний поступ України сьогодні й навіть у недалекому майбутньому буде можливим лише завдяки зовнішнім запозиченням. Відтак економічна політика країни виявиться занадто залежною від світової фінансової ситуації і світових фінансових інституцій.

Для кардинального поліпшення стану економічної освіти в Україні потрібна нова довгострокова державна програма, яка б ураховувала досягнення світової економічної думки та світовий досвід. Вона повинна передбачати:

1. Періодичне (один раз на п'ять років) проведення загальнонаціонального конкурсу на кращий підручник з економічної теорії для економічних та неекономічних спеціальностей, який би мав особливі номінації для навчальних закладів різного рівня.

2. Встановлення державних премій і присудження їх щороку за отримання вагомих досягнень в економічній науці (це дало б імпульс активній творчій діяльності та науковому пошуку).

3. Відкриття Центру з підготовки управлінців для державних структур, де готували б менеджерів з управління державними інституціями і державними підприємствами.

4. Створення Центру підготовки науковців вищого рівня для роботи в академічних економічних інститутах України; у Центрі могли б читати лекції лауреати Нобелівських премій з економіки, а також провідні економісти світового рівня.

5. Відкриття Центру підготовки управлінців для приватних структур із перспективою створення ними потужних українських транснаціональних корпорацій, які б діяли на світовому ринку. На відміну від України в Росії такий Центр підготовки приватних менеджерів під назвою Московська школа управління «Сколково» вже створено [4].

6. Запровадження практики, коли посади навіть на нижчих щаблях державної вертикалі влади мають займати фахівці з економічною та юридичною освітою.

7. Створення громадської організації вчених-економістів на зразок тієї, яка діяла в Росії на початку 20-х рр. XX ст. під керівництвом М. І. Туган-Барановського і яка діє у США на початку XXI ст. під керівництвом лауреата Нобелівської премії з економіки Дж. Стігліца. Таке товариство економістів, виступаючи генератором нових ідей, визначало б пріоритети в економічних дослідженнях на найближчу і довготривалу перспективу, давало неупереджену оцінку урядовим програмам, брало участь у розробці економічних законів, займалося поширенням та пропагандою економічних знань серед населення України.

Висновки. Щоб сформувати в Україні сприятливий суспільний клімат для проведення економічних реформ і впровадження інноваційної моделі розвитку, населення має володіти економічними знаннями, завдяки чому воно отримає нове економічне мислення. Цьому повинна сприяти держава, розробляючи довгострокову програму економічної освіти населення та залучаючи до просвітницької діяльності кадри фахових економістів.

Література

- Герасимова Е. М. Економічні знання у дискурсі становлення глобалізованого світу: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук / Е. М. Герасимова. – К., 2009. – 36 с.; Горюняк І. В. Соціально-економічні знання як чинник адаптації населення до ринкових умов : автореф. дис... канд. соціол. наук / І. В. Горюняк. – Х., 2006. – 20 с.; Радченко Я. Ю. Знання як стратегічний ресурс сталого економічного розвитку : автореф. дис... канд. екон. наук / Я. Ю. Радченко. – Х., 2004. – 16 с.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер; переклад з нім. О. Погорілого. – К. : Основи, 1994. – 51 с.
- Пахомов Ю. М. Основні завдання формування посткризової моделі розвитку економіки України / Ю. М. Пахомов // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1–2. – С. 4.
- Див.: газ. Труд. – 2009. – № 76. – С. 3.

Стаття надійшла до редакції 27 серпня 2011 року